

DOI: 10.31319/2709-2879.2024iss2(9).319079pp111-118  
УДК 330.112.2

**Ганзюк С.М.**, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та обліку  
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське  
ORCID ID: 0000-0001-7859-4708  
e-mail: svetlanaganzyuk@gmail.com

**Гуржий Т.О.**, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та обліку  
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське  
ORCID ID: 0000-0003-3206-7448  
e-mail: tamaragurzhiy64@gmail.com

**Кашченко М.Ю.**, здобувач другого (магістерського) рівня  
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське  
e-mail: st.s.koshei@gmail.com

**Hanziuk Svitlana**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the  
Department of Finance and Accounting

Dniprovsky State Technical University, Kamianske

**Hurzhyi Tamara**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the  
Department of Finance and Accounting

Dniprovsky State Technical University, Kamianske

**Kashchenko Mykhailo**, Master's degree student

Dniprovsky State Technical University, Kamianske

## ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

## PROFIT FORMATION OF BANKING INSTITUTIONS IN UKRAINE: MODERN REALITIES

*У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти формування прибутку банківських інституцій в Україні у довоєнний період та на сучасному етапі. Розглянуто підходи до визначення прибутку банку та виокремлено його важливість для держави, банківської установи та її співробітників. Проаналізовано наслідки функціонування вітчизняного банківського бізнесу в умовах постійних кризових ситуацій, виділено фактори впливу на зміну банківських доходів та витрат. Визначено причини зростання прибутковості банківської системи у довоєнний період та отримання рекордного прибутку за другий рік після початку повномасштабного вторгнення РФ. Оцінено ефективність діяльності банківського бізнесу в умовах війни; здійснено прогноз фінансового результату та рентабельності капіталу й активів вітчизняних банківських інституцій на найближчу перспективу.*

**Ключові слова:** фінансовий результат, прибуток, збиток, доходи, витрати, рентабельність активів, рентабельність капіталу, прогноз.

*In the article examines the theoretical and practical aspects of profit formation of banking institutions in Ukraine in the pre-war period and at the present stage. Approaches to determining the bank's profit are considered and its importance for the state, the banking institution and its employees is highlighted. It was found that the effective functioning of domestic banks will contribute to the stabilization of the economy of our country as a whole, and therefore, ensuring the financial stability of banks is of national importance. The system of forming a positive financial result and its quality management is the duty and main task of every banking institution today and requires constant analysis. The ability to accurately estimate and effectively manage the bank's cash flows allows you to receive planned benefits from the implementation of activities both in the interests of the bank and in the interests of its clients. In the article analyzes the consequences of the functioning of the domestic*

*banking business in conditions of constant crisis situations, highlights the influencing factors on changes in banking income and expenses. Despite the decrease in the number of banks by more than half, the income of banks over the last ten years has increased by almost half due to the growth of interest and commission income. A forecast was made regarding the future growth of banking income.*

*It was established that the main reason for the increase in the profitability of the banking system in the pre-war period and the record profit in the second year after the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation was the increase in interest income from highly liquid assets and lending. The paper evaluates the effectiveness of banking business in wartime conditions and makes a forecast of financial results and profitability of capital and assets of domestic banking institutions for the nearest future. The increase in profitability indicators showed a general improvement in the financial stability of the banking system. Despite the deterioration of the general economic situation in the country, the situation on the market of banking services remains favorable.*

**Key words:** financial result, profit, loss, income, expenses, return on assets, return on capital, forecast.

**JEL Classification:** C 53, E 44, E 50

**Постановка проблеми.** Сьогодні українська банківська система стикається з чисельними потрясіннями через страшну війну, наслідками якої є макронеустабільність, неплатоспроможність клієнтів, регуляторні зміни, підвищення податкових ставок. За таких умов формування прибутку та ефективне управління ним стають важливим аспектом банківського менеджменту в системі забезпечення стійкого функціонування фінансової установи. Діяльність банківських інституцій України відбувається в умовах невизначеності та значно залежить від впливу політико-економічних факторів, проте і функціонування самих фінансово-кредитних установ має системоутворюючий вплив на економічний розвиток країни в цілому, оскільки саме вони головним чином забезпечують перерозподіл фінансових ресурсів шляхом акумуляції грошових накопичень юридичних осіб та населення, перетворюючи їх на капітал. Ефективне функціонування вітчизняних банків сприятиме стабілізації економіки нашої країни в цілому, а, отже, забезпечення фінансової стабільності банків має загальнонаціональне значення. Система формування позитивного фінансового результату, якісного управління ним є обов'язком та головним завданням кожної банківської інституції сьогодні та потребує постійного аналізу та удосконалення.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Українські вчені активно досліджують питання формування та управління прибутком, в тому числі банківських інституцій, пропонуючи різні підходи до його визначення та оцінки. Варто виділити роботи Бланка І.А. [6], Яшука Є.А. [5], Парасій-Вергуненко І.М. [8], Ревича М.Я. [4] та багатьох інших. Питання оптимізації структури доходів та витрат банківських установ відображені в роботах Алексєєнка М., Трифонова Д., Бансала К., Епіфанова А., Кузнецової Л., Кириченка О., Примостки Л., Рябініна Л. та ін. Проте, не всі теоретичні, а особливо, актуальні практичні аспекти, на нашу думку, висвітлені повною мірою в поважних працях. Непередбачуваність сценаріїв війни не дає змогу точно оцінити, які повоєнні наслідки чекають на банківський бізнес, однак аналіз формування фінансових результатів банків у довоєнний період та під час війни представляють практичний інтерес та обумовлюють актуальність обраної для дослідження теми.

**Формулювання цілей статті.** Метою статті є дослідження теоретико-практичних аспектів формування прибутку вітчизняних банків в умовах викликів.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Умови функціонування вітчизняних банківських установ в Україні на сьогодні є вкрай несприятливими. Нашу країну вразила глибока затяжна економічна криза, яка супроводжується затяжною війною з російською федерацією та наслідками всесвітньої пандемії. В таких умовах діяльності вітчизняні суб'єкти підприємництва мають, без сумнівів, великі труднощі [1]. Загальновідомо, що головною метою функціонування банку є максимізація прибутку за умови його стабільного функціонування та тривалої діяльності на ринку. Фінансовий результат є головним індикатором і критерієм

успішного керівництва банківською інституцією. Дефініція «фінансовий результат» в роботах науковців враховує два головні аспекти: скільки отримано та за якою ціною [2].

Позитивний або від'ємний фінансовий результат діяльності банку залежить, насамперед, від злагодженої взаємодії кожного елемента організаційної системи. Вміння точно оцінювати та ефективно управляти грошовими потоками банку надає змогу отримувати заплановані вигоди від реалізації діяльності і в інтересах банку, і в інтересах своїх клієнтів. Прибуток, який характеризує результат діяльності, є, насамперед, матеріальною базою для функціонування банку, тому підтримувати його на достатньому рівні дуже важливо задля не тільки зростання капіталу, що дозволяє збільшити обсяги та покращити якість своїх послуг, а й вдосконалення операцій, зменшення витрат та впровадження нових банківських технологій, зокрема, цифрових.

Негативні процеси, які притаманні економічній системі сучасної Україні значно ускладнюють процес формування та управління прибутком банківської інституції, адже на прибуток банку в першу чергу впливають процентні доходи, які разом з комісійними та іншими доходами формують сукупний дохід, а після зменшення на суму сукупних витрат формують прибуток банківської інституції до оподаткування. Відповідно, для збільшення суми банківського прибутку потрібно спрямовувати вектор розвитку у двох напрямках: збільшенні процентних і комісійних доходів та зменшенні, відповідно, процентних та комісійних витрат [3]. Через пропорції в розподілі та використанні, прибуток дозволяє поєднувати економічні інтереси держави, банківської інституції та співробітників банку. Об'єктом інтересів держави є частина прибутку, яка сплачується у вигляді податків та обов'язкових платежів. Економічний інтерес банківської інституції узагальнюється в обсязі прибутку, який залишається в розпорядженні і направляється для вирішення питань розвитку, а інтерес банківських робітників пов'язаний, перш за все, з обсягом прибутку, що направлятиметься на матеріальне заохочення та соціальний розвиток [4].

Вчений Яшук Є. А. надає наступне визначення прибутку: «прибуток – це форма доходу власників, які вкладають свій капітал з метою досягнення певного комерційного успіху. Він є визначеною платою за ризик під час здійснення діяльності банку. Зважаючи на це, обсяг прибутку та рівень ризику знаходяться у прямо пропорційній взаємозалежності. Економічний зміст прибутку розкривається через виконання певних функцій: стимулюючої, розподільчої та оціночної» [5]. Бланк І.А. у визначенні прибутку в цілому використовує принцип співставлення ризику і доходу. На погляд науковця: «прибуток являє собою втілений у грошовій формі чистий дохід підприємця на вкладений ним капітал, що характеризує його винагороду за певний ризик від здійснення підприємницької діяльності та є різницею між сукупним доходом і витратами» [6].

В Енциклопедії банківської справи за редакцією Стельмаха В.С. подано наступне визначення: «прибуток банку – перевищення доходів банку над його витратами (різниця) до сплати податку на прибуток» [7]. Парасій-Вергуненко І.М. розглядає прибуток як: «фінансовий показник результату діяльності банку, розмір якого залежить від трьох факторів: доходів, витрат та податків до бюджету» [8]. На думку вченого Ревича М.Я.: «прибуток – це представлений у грошовій формі дохід власника, що є головним фінансовим показником результативності діяльності банку – різниця між сукупним доходом і сукупними витратами від своєї діяльності» [4]. Таким чином, більшість вчених-науковців розглядають прибуток з точки зору бухгалтерського підходу.

Для банківських інституцій підтримка рівня прибутковості – головне завдання менеджменту. Прибутковість банку відображає позитивний сукупний результат його діяльності в усіх сферах активності. Розмір прибутку банку напряму пов'язаний з доходом, який, у свою чергу, залежить від обсягу наданих кредитів та залучених депозитів, процентної ставки за кредитами, обсягу та структури активів банку [9].

Система якісного управління банківським прибутком дозволяє в повному обсязі реалізовувати свої завдання та досягати запланованих цілей. Процес менеджменту базується, в першу чергу, на аналізі прибутковості, який є досить складним завданням, оскільки кожен напрям діяльності банку впливає на його прибутковість і має бути об'єктом ретельної уваги.

Сьогодні банкам важливо створювати значні резервні фонди, мотивувати свій персонал до вдосконалення діяльності, скорочувати витрати та підвищувати якість обслуговування.

Функціонування банківського бізнесу України відбувається в умовах постійних кризових ситуацій та трансформаційних змін, підтвердженням чого є позбавлення банківських ліцензій великої кількості фінансово-кредитних інституцій. Так, впродовж 01.2013-01.2024 рр. кількість комерційних банків зменшилася на 113 од. (64,2 %) зі 176 станом на кінець 2012 р. до 63 од. на початок 2024 р. [10]. Незважаючи на кількісну зміну інституцій, за 2015-2023 рр. доходи банків зросли на 55,4 % (рис. 1).

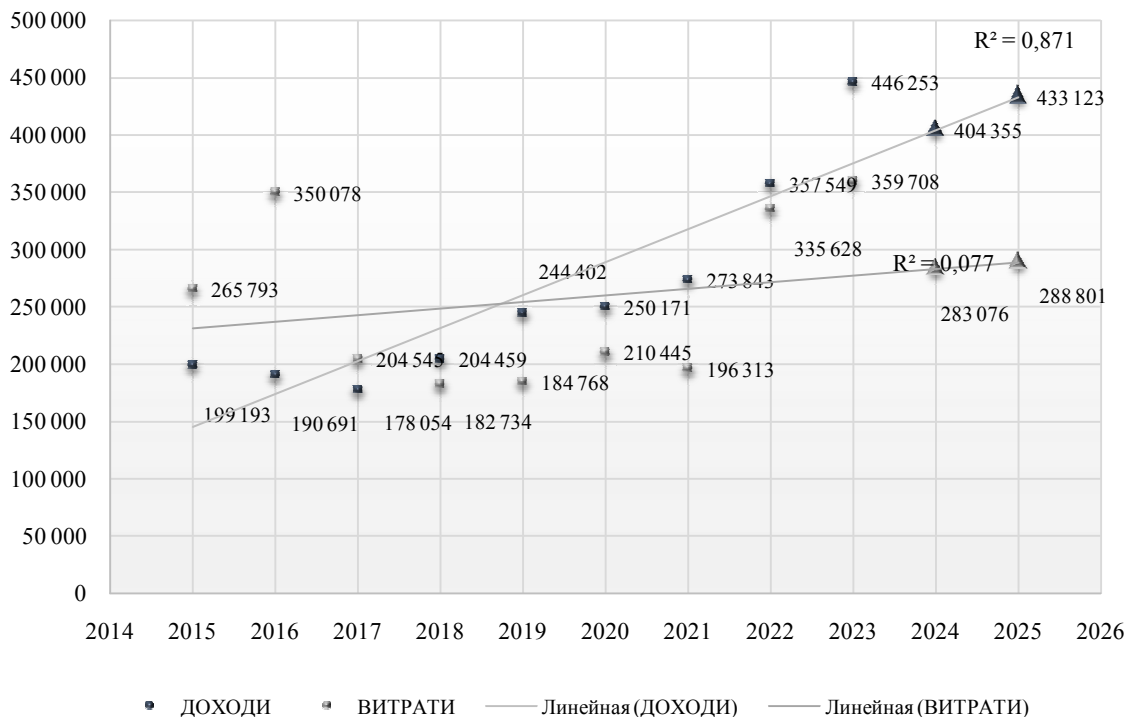


Рис. 1. Зміна доходів та витрат банківських інституцій України за 2015-2023 рр. та прогноз на 2024-2025 рр., млн грн  
Джерело: розроблено за [10]

Таке зростання було обумовлено зростанням комісійних доходів на рекордні 69,7 % та процентних доходів на 10,3 %. Всі інші показники в структурі доходів банків мали тенденцію до зменшення за період аналізу. Найбільший обсяг доходів банківських установ за останні дев'ять років припадав на початок 2024 р. в обсязі 446,2 млрд грн. за рахунок процентних доходів, отриманих переважно завдяки безризиковим вкладам в ОВДП та депозитні сертифікати, а також помірних відрахувань в резерви. На основі послідовності даних спостережень з використанням функціональних можливостей Excel прогнозовані доходи банківських інституцій у 2024 р. зменшаться на 9,3 %, а в 2025 р. зростуть на 6,6 % (оцінка достовірності апроксимації  $R^2 = 0,87$ ). Звичайно, в умовах невизначеності прогнозувати досить складно, проте тенденції майбутніх змін важливо передбачати та готуватися до нейтралізації (мінімізації) всі можливих ризиків.

Витрати банків за даний період зросли на 26,1 %, що обумовлено зростанням процентних витрат та збільшенням відрахувань в резерви. Впродовж 2015-2017 рр. витрати банків України перевищували отримані ними доходи, особливо у 2016 році, коли витрати банків в 1,8 разів перевищували вхідні грошові потоки. Це пов'язано із максимальною сумою у цьому році відрахувань до резервів на вимогу НБУ. Починаючи вже з 2018 року доходи від діяльності банківських інституцій були вищими за витрати. Найбільший розрив на рівні 1,39

од. між доходами та витратами припадав на 2021 рік. За прогностними значеннями витрати банківського бізнесу зменшаться у 2024 р. на 21 % та збільшаться у 2025 р. майже на 2 %.

Далі розглянемо зміну фінансових результатів діяльності банківських інституцій України за 2019-2023 рр. та прогностні значення на 2024-2025 рр. (рис. 2).

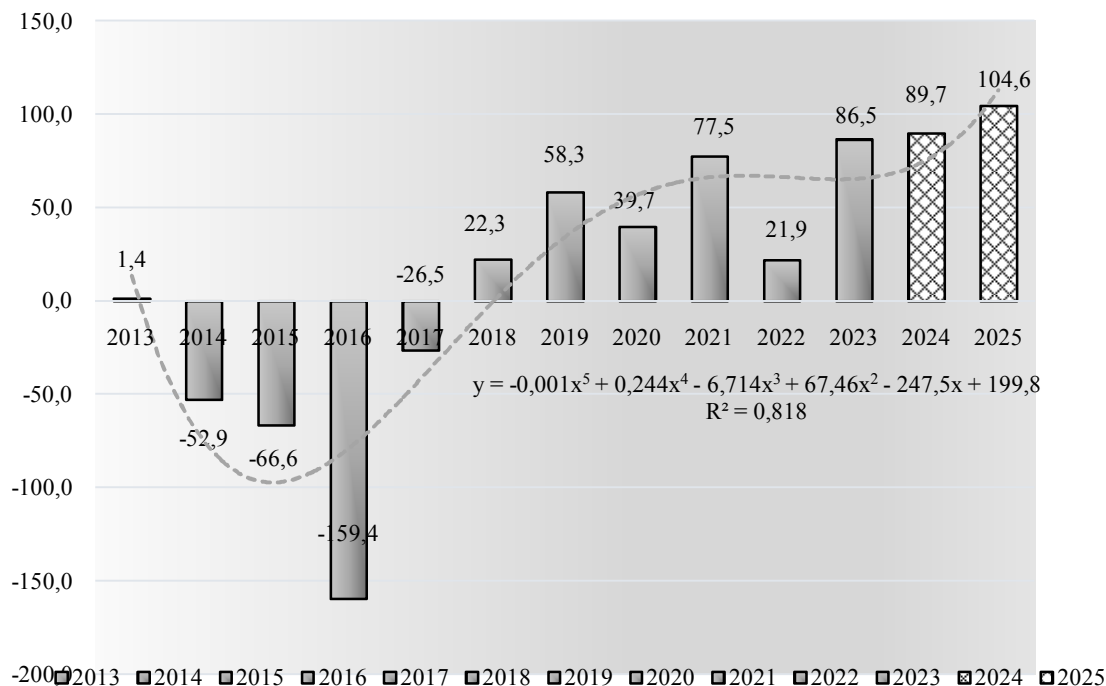


Рис. 2. Чистий прибуток/збиток банківських інституцій України за період 2010-2023 рр. та прогноз на 2024-2025 рр., млрд. грн.

Джерело: розроблено за [10]

Отже, значних негативних результатів зі зрозумілих обставин зазнала банківська система України впродовж 2014-2017 рр.: у 2016 році збиток становив рекордні 159,4 млрд. грн., що, насамперед, було пов'язано із зростанням обсягів відрахувань до резервних фондів. 2018 рік вперше за попередні 5 років банківському сектору приніс чистий прибуток в обсязі 22,3 млрд. грн. У 2019 р. вітчизняний банківський бізнес отримав суттєвий позитивний фінансовий результат діяльності в обсязі 59,6 млрд. грн., що на 62,5 % більше, ніж у попередньому році. За 2020 рік банки України отримали прибуток 39,7 млрд. грн., що на 33,3 % менше показника 2019 року. На початку 2022 року прибуток банків становив 77,5 млрд. грн. Суттєве зростання прибутковості банківської системи впродовж 2018-2021 рр. стало можливим за рахунок зменшення відрахувань у резерви при стабільному зростанні процентного та комісійного доходів. У рік повномасштабного вторгнення за річним підсумком банківський бізнес отримав чистий прибуток у розмірі 21,9 млрд. грн., який майже втричі менше попереднього рівня, проте фінансово-кредитна система змогла вистояти та не зазнала критичних відхилень. На початку поточного 2024 року прибуток платоспроможних банків становив рекордні 86,5 млрд. грн. з причини зростання процентних доходів від високоліквідних активів та кредитування.

Важливим для оцінки ефективності управління прибутковістю банків є аналіз відносних показників. Показниками ефективності діяльності інституцій на макрорівні є рентабельність активів (ROA) та рентабельність капіталу (ROE) (рис. 3). ROA характеризує найбільший вплив економічних чинників на обсяг банківського кредитування та використовується для, насамперед, оцінки діяльності менеджменту банків, оскільки характеризує здатність ефективно управляти активами банків, оптимальне значення показника повинно становити  $> 1\%$  [2]. ROE

відображає базову залежність між прибутковістю та ризиками, є найчутливішим до банківських ресурсів та залежить від джерел капіталу: власного чи позичкового. Аналізуючи поточні та прогнозовані значення ROE, можна передбачити загальногалузову прибутковість, виявити або недооцінені активи, або переоцінені.

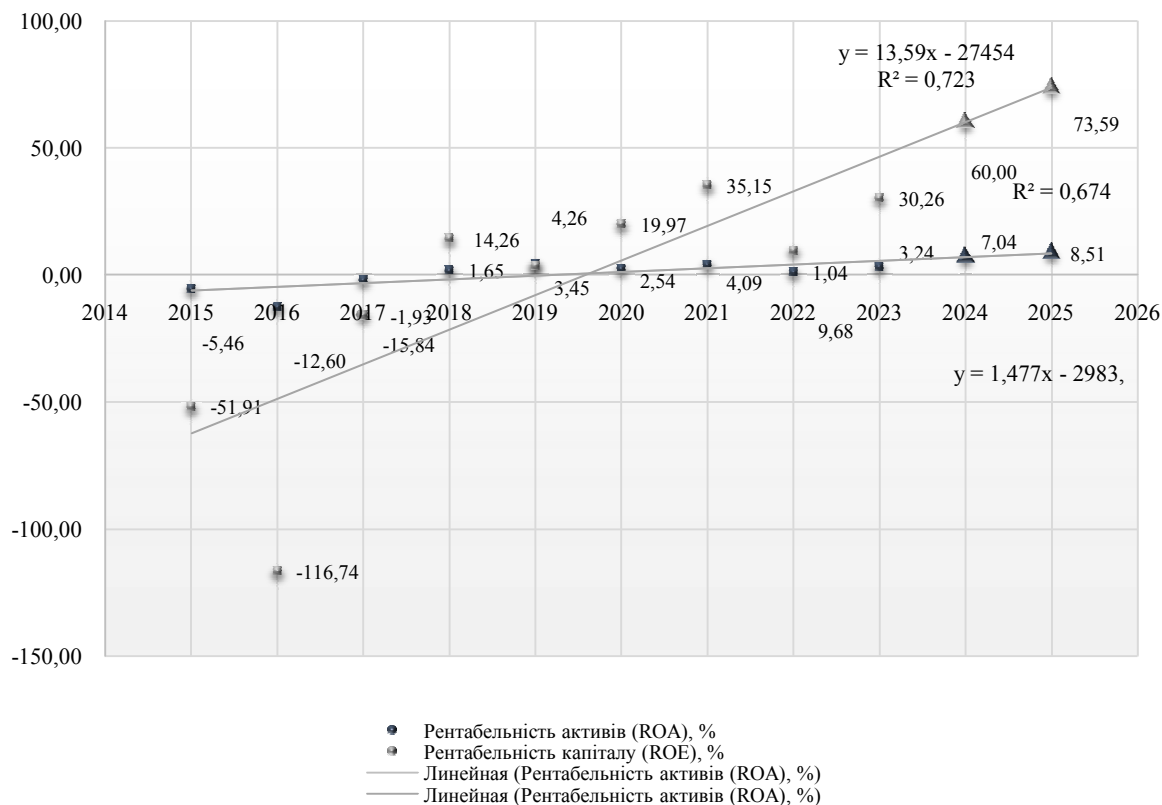


Рис. 3. Зміна показників ROA та ROE банківських установ України за період 2015-2023 рр. та їх прогнозовані значення на 2024-2025 рр., млрд. грн.

Джерело: розроблено за [10]

Дані рисунку свідчать про позитивні зміни в управлінні банківськими активами, оскільки рентабельність активів в цілому, окрім 2015-2017 рр., мала тенденцію до зростання. Зважаючи на попередні спостереження, в прогнозованих 2024-2025 рр. даний коефіцієнт становитиме 7,04 та 8,51 відповідно. Тенденцію до зростання мав і коефіцієнт рентабельності капіталу, який був від'ємним лише за період 2015-2017 рр. та зменшувався у 2022 році. Зростання показників рентабельності свідчать про загальне покращення фінансової стійкості банківської системи у період до повномасштабного вторгнення РФ та за рік після, що, в свою чергу, призводить до зменшення кредитних ризиків та зростання якості кредитних портфелів банків.

Карантинні обмеження 2020-2021 рр. та активна фаза війни наприкінці лютого 2022 року докорінно змінили життя нашої країни та значно вплинули на економіку й політику більшості країн світу. Наслідки пандемії погіршили життя населення, однак прискорили розробку медичних програм та спричинили стрибок розвитку цифрових технологій для розвитку бізнесу, в тому числі, банківського. Попри погіршення загальноекономічного стану в країні, ситуація на ринку банківських послуг залишається сприятливою завдяки «очищенню» банківської системи та своєчасно прийнятим рішенням, насамперед, щодо резервних відрахувань.

**Висновки.** Аналіз фінансових результатів діяльності банківського бізнесу України засвідчив потужний запас його міцності та здатність протистояти гострим шоківим ситуаціям. Банківська сфера перед початком повномасштабної війни була прибутковою і залишається такою після; банки швидко навчилися працювати за новими вимогами та тимчасовими викликами, що підтверджено рекордним прибутком у 2023 році та зростаючими прогностичними показниками рентабельності активів і капіталу. Сьогодні інституції продовжують розширювати власну спроможність цифрових каналів, підвищувати безпеку своїх онлайн-сервісів для клієнтів, їм вдається під час тривалої війни зберігати довіру клієнтів.

### Список використаної літератури

1. Рибалко А.С., Зайцев О.В. Сучасні підходи до аналізу фінансових результатів діяльності банківської установи. *Економіка і суспільство*. 2019. № 2. С. 657-665.
2. Скоромна О.Ю. Економічна сутність фінансових результатів і особливості їх формування у підприємств різних організаційних норм. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Випуск 8. Частина 1. С. 109-113. URL: [http://www.ej.kherson.ua/journal/economic\\_08/27.pdf](http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_08/27.pdf). (дата звернення 02.09.2024).
3. Матвієнко О.С. Шляхи підвищення прибутковості банківської діяльності в Україні. *Молодий вчений*. 2014. №6. С. 169-171.
4. Ревич М.Я. Теоретико-методологічні аспекти визначення сутності поняття «прибуток». *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2014. №4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2942>. (дата звернення 10.09.2024).
5. Ящук Є.А. Прибуток банківської діяльності як основа її стабільності. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2012. № 36. С. 319–327.
6. Блонська В.І. Прибуток торговельного підприємства та напрямки ефективного його використання. *Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць*. Львів: РВВ НЛТУ України. 2008. Вип. 18.10. С. 109.
7. Енциклопедія банківської справи України / За ред. В.С. Стельмаха. К.: Молодь, Ін. Юре, 2001. 680 с.
8. Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. К.:КНЕУ. 2003. С.347.
9. Кіндрацька Л.М. Фінансовий та управлінський облік у банках : підручник. К. : КНЕУ, 2008. 816 с.
10. Основні показники банківської діяльності: офіційний сайт НБУ. URL : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision> (дата звернення 12.09.2024).

### References

- [1] Rybalko, A.S., Zaytsev, O.V. (2019) Suchasni pidkhody do analizu finansovykh rezul'tativ diyal'nosti bankivs'koyi ustanovy [Modern approaches to the analysis of the financial results of the banking institution]. *Economy and society*, no. 2, pp. 657-665.
- [2] Skoromna, O.Yu. (2014) Ekonomichna sutnist' finansovykh rezul'tativ i osoblyvosti yikh formuvannya u pidpryyemstv riznykh orhanizatsiynykh norm [Economic essence of financial results and peculiarities of their formation in enterprises of different organizational standards]. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, no 8, part 1. pp. 109-113. Available at: [http://www.ej.kherson.ua/journal/economic\\_08/27.pdf](http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_08/27.pdf). (accessed 02 September 2024).
- [3] Matvienko, O.S. (2014) Shlyakhy pidvyshchennya prybutkovosti bankivs'koyi diyal'nosti v Ukrayini [Ways to increase the profitability of banking in Ukraine]. *Young scientist*, no. 6, pp. 169-171.
- [4] Revych, M.Ya. (2014) Teoretyko-metodolohichni aspekty vyznachennya sutnosti ponyattya «prybutok» [Theoretical and methodological aspects of defining the essence of the concept of «profit»]

- "profit"]. *Electronic scientific publication "Efficient Economy"*, no. 4. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2942> (accessed 10 September 2024).
- [5] Yashchuk, E.A. (2012) Prybutok bankivs'koyi diyal'nosti yak osnova yiyi stabil'nosti [Profit of banking activity as the basis of its stability]. *Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine*, no. 36, pp. 319–327.
- [6] Blonska, V.I. (2008) Prybutok torhovel'noho pidpryyemstva ta napryamky efektyvnoho yoho vykorystannya [The profit of a trading enterprise and directions for its effective use]. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine: coll. science and technology works*. Lviv: RNV NLTU of Ukraine, issue 18.10, p. 109.
- [7] Stelmakh, V.S. (2001) *Entsyklopediya bankivs'koyi spravy Ukrayiny* [Encyclopaedia of banking of Ukraine]. Kyiv: Youth. In.Yure. (in Ukrainian)
- [8] Parasiy-Vergunenکو, I.M. (2003) Analiz bankivs'koyi diyal'nosti [Analysis of banking activity]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
- [9] Kindratska, L.M. (2008) Finansovyy ta upravlyns'ky oblik u bankakh [Financial and management accounting in banks]. K.: KNEU. (in Ukrainian)
- [10] NBU (2024) Osnovni pokaznyky bankivs'koyi diyal'nosti [Main indicators of banking activity: official website of the NBU]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision> (accessed 12 September 2024).

Надійшла до редколегії 19.09.2024